

Analysis of Factors Affecting the Success of Rural Tourism Case Study: Moeil Village, Meshginshar County

Vakil Heydary Sareban ^{*1}, Somayeh Haji Heydary ²

1- Associate professor, Geography and Rural Planning, Faculty of Humanities, University of Mohaghigh Ardabili, Ardabil, Iran

2- MA graduate, Geography and Rural Planning, Faculty of Humanities, University of Mohaghigh Ardabili, Ardabil, Iran

Abstract

The purpose of the present study was to analyze the affecting factors on the success of rural tourism in the Meshginshar County. This research enjoys a developmentay attitude, with a descriptive-survey nature, and an analytical method. The population of this study, based on the Cochran s formula, consists of all villagers living in rural areas of Meshginshar County in 2016 (N= 1071), among which 234 persons were selected as statistical sample to fill the questionnaires. Required data to find the answers of research questions, were collected through documentary (secondary data) and survey (initial data) method, using questionnaire and interview. Face validity of the questionnaires was confirmed by professors and experts. A leading study was done in a region, similar to the statistics population, using 30 questionnaires. Then, using the collected data and Cronbach's alpha in SPSS software, the reliability of different parts of questionnaire was determined 0.82-0.92. To analyze the acquired data, they have benefited factor analysis statistics test (verificational and explorative) in the Lisrel, SPSS software environment. Also, according to Cranach s alpha Formula, reliability was acquired 0.92. The results of factor analysis test on the investigated factors indicates the efficacy of six natural, economic, social, cultural, physical and institutional factors, on the successful development of rural tourism. So, all the research hypothesis were confirmed with a significance level of 0.000. Also, results indicate that the two physical and institutional factors are in unfavorable condition, needing more attention; while the two natural and cultural factors in this village, enjoy a very favorable status to attract tourists and success of the rural tourism development. Finally, regarding the results analysis, applied suggestions were delivered.

Key Words: Rural tourism, Tourism Development, Rrual Development, Meshginshar County.

فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)
سال هفتم، شماره چهارم، (پیاپی ۲۷)، زمستان ۱۳۹۶
تاریخ وصول: ۹۶/۲/۱۸ تاریخ پذیرش: ۹۶/۰۷/۱۹
صص: ۹۲- ۷۳

تحلیل عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستایی، مطالعه موردی: (روستای موئیل شهرستان مشگین شهر)

وکیل حیدری ساربان^{۱*} و سمیه حاجی حیدری^۲

۱- دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران
۲- کارشناس ارشد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

چکیده

هدف این مقاله تحلیل عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستایی شهرستان مشگین شهر است. این پژوهش، از لحاظ هدف توسعه‌ای، و از لحاظ ماهیت، توصیفی و پیمایشی و نیز از نوع تحلیلی است. در پژوهش حاضر با رابطه کوکران، حجم نمونه، ۲۳۴ نفر به دست آمد که براساس آن تعداد ۲۳۴ پرسش‌نامه در اختیار روستاییان ساکن در روستای موئیل قرار گرفت. روش گردآوری داده‌ها برای پاسخ‌گویی به پرسش‌های پژوهش به دو صورت اسنادی (داده‌های ثانویه) و پیمایشی (داده‌های اولیه) و ابزار استفاده‌شده در روش پیمایشی، پرسش‌نامه و مصاحبه بوده است. روایی صوری پرسش‌نامه توسط پانل متخصصان تایید شد. مطالعه راهنما در منطقه مشابه جامعه آماری با تعداد ۳۰ پرسش‌نامه انجام شد و با داده‌های کسب‌شده و رابطه ویژه آلفای کرونباخ در نرم‌افزار SPSS، پایایی بخش‌های مختلف پرسش‌نامه پژوهش، ۰/۸۲ تا ۰/۹۲ به دست آمد. برای تجزیه و تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده از آزمون آماری تحلیل عاملی (تائیدی و اکتشافی) در دو محیط نرم‌افزاری SPSS و lisrel استفاده شده است. همچنین براساس رابطه آلفای کرونباخ، پایایی پرسش‌نامه ۰/۹۲ به دست آمد. نتایج آزمون تحلیل عاملی بر عوامل بررسی شده نشان‌دهنده مؤثر بودن شش عامل طبیعی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، کالبدی و نهادی بر موفقیت توسعه گردشگری روستایی است؛ به طوری که فرضیات پژوهش با سطح معناداری ۰/۰۰۰ تائید شده است. همچنین نتایج بررسی نشان می‌دهند دو عامل کالبدی و نهادی در وضعیت نامطلوبی قرار دارند و نیازمند توجه و رسیدگی هستند و دو عامل طبیعی و فرهنگی در این روستا، مطلوبیت زیادی برای جذب گردشگر و موفقیت توسعه گردشگری روستایی دارند. در نهایت با توجه به تحلیل نتایج، پیشنهادها کاربردی ارائه شده‌اند.

واژه‌های کلیدی: توسعه گردشگری، توسعه روستایی، شهرستان مشگین شهر، گردشگری روستایی.

مقدمه

بیان مسئله

در حال حاضر، گردشگری روستایی به یکی از فعالیت‌های پیشتاز اقتصادی تبدیل شده است. بررسی‌ها نشان می‌دهند بین توسعه گردشگری روستایی، جذب گردشگر و افزایش درآمد اقتصادی رابطه مثبتی وجود دارد (سیدعلی‌پور و همکاران، ۱۳۸۹: ۲)؛ بنابراین، ایجاد و توسعه گردشگری در نواحی روستایی از یک سو می‌تواند نقش مهمی در متنوع‌سازی اقتصاد جوامع روستایی داشته باشد و زمینه‌ساز توسعه پایدار روستایی باشد و از سوی دیگر، وسیله‌ای برای تحریک رشد اقتصاد ملی (با غلبه بر انگاره‌های توسعه‌نیافتگی و عبور استانداردهای زندگی مردم محلی) به شمار آید. به هر حال، اگر گردشگری روستایی بتواند همه نقش‌های محوله را به خوبی ایفا کند، خالق، محرک یا فرایند توسعه‌یافته برای حصول به پایداری توسعه در نواحی روستایی و نیز پایداری جوامع محلی در صنعت گردشگری و همه زیرشاخه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است (شریف‌زاده و مرادی‌نژاد، ۱۳۸۱: ۵۳)؛ بنابراین با توجه به اهمیت مسئله، یکی از رویکردهای اصلی دولت در راستای رفع محرومیت، ایجاد محرک‌های توسعه و تحقق اهداف تعیین‌شده در سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور برای بهره‌گیری از توان مناطق محروم، به‌ویژه روستاها مقوله گردشگری است. با توجه به رویکرد توسعه گردشگری در روستاهای کشور تاکنون ۳۸۰ روستای هدف گردشگری در کشور شناسایی و ثبت شده‌اند. سهم استان اردبیل، ۱۲ روستای هدف گردشگری است که بین آن‌ها شهرستان مشگین‌شهر، ۲ روستای هدف گردشگری دارد (انجمن صنفی راهنمایان گردشگری اردبیل، ۱۳۸۳: ۱). این شهرستان با داشتن ویژگی‌های مختلف از شهرستان‌های مهم در جذب گردشگر است. در همین راستا پژوهش‌های متعددی انجام شده‌اند؛ اما در بیشتر آن‌ها بعضی از مناطق به صورت گذار و تنها به صورت اسامی یاد شده‌اند. بین آن‌ها روستای موئیل با وجود داشتن جاذبه‌های کم‌نظیر گردشگری از جمله برخورداری از همه مواهب وجود ارتفاعات سبلان، وجود آب‌وهوای بسیار مناسب و مطبوع، چشمه‌های معدنی گرم، رودخانه‌ها و آب‌های معدنی آشامیدنی، ارتفاعات و کوهستان‌های پر برف، دره‌های زیبا و سرسبز، چشم‌انداز زیبا با باغ‌ها و مراتع و سبزی‌نگی، تنوع گیاهی و جانوری، گیاهان دارویی، بیلاق‌های طبیعی، صنایع دستی متنوع، وجود عشایر و غیره، به دلیل مشکلات منطقه و نبود شناخت دقیق و علمی از قابلیت‌ها و برنامه‌ریزی نظام‌مند و جامع در بهره‌برداری معقول از قابلیت‌های موجود و نهفته در آن، تاکنون این قابلیت‌ها در مسیر جذب هرچه بیشتر گردشگر و دستیابی به توسعه‌ای پایدار بهره‌گیری نشده است؛ در نتیجه، این پژوهش در تلاش است، با تحلیل عوامل مؤثر بر موفقیت توسعه گردشگری در این روستا مهم‌ترین عوامل دارای تأثیر بسزا را بر رونق گردشگری، همچنین جذب گردشگران و ورود بیشتر گردشگر به این روستا مشخص کند؛ زیرا این روستا با داشتن توانمندی‌های فراوان گردشگری می‌تواند، قطب مهم گردشگری باشد و نقش مهمی در پویایی و تحرک اقتصادی خود و دیگر روستاهای شهرستان مشگین‌شهر ایفا کند.

این مقاله به بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستایی در مناطق روستایی شهرستان مشگین‌شهر پرداخته است. بی‌تردید، عوامل گوناگونی در موفقیت گردشگری روستایی دخالت دارند که نبود آن‌ها توسعه گردشگری روستایی را با چالش‌های متعددی مواجه می‌کند. بر همین اساس، شناسایی عوامل مؤثر بر موفقیت

گردشگری روستایی از پیش شرط‌های اساسی برای برنامه‌ریزی توسعه روستایی و توسعه ملی به شمار می‌رود و نقش مهمی در برنامه‌ریزی راهبردی دولت‌ها در مناطق روستایی خواهد داشت. همچنین بررسی‌های میدانی نگارندگان در نواحی روستایی شهرستان مشگین‌شهر نشان می‌دهند میزان توسعه گردشگری روستایی شهرستان مشگین‌شهر کم است که می‌توان با گسترش امکانات رفاهی و خدماتی، توانمندسازی روستاییان، تقویت زیرساخت فیزیکی، حمایت دولت از گردشگری روستایی، تقویت زیرساخت قانونی، افزایش تمایل بخش خصوصی برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌های گردشگری، تقویت زیرساخت اقتصادی، ثبات در سیاست‌های دولت، تدوین برنامه جامع گردشگری، تقویت فرهنگ پذیرش، اهتمام به تبلیغات کافی، ارتقای دانش گردشگری روستاییان، توانمندسازی روان‌شناختی، تقویت تعاملات اجتماعی گردشگری روستایی، شکل‌گیری دید مثبت نسبت به توسعه گردشگری روستایی، توانمندسازی روان‌شناختی، آموزش آداب و رسوم روستاییان به گردشگران، ارتقای امنیت اجتماعی، بهبود باور و نگرش و غیره به موفقیت بیشتر در توسعه گردشگری روستایی کمک کرد؛ به این دلیل، پژوهش حاضر، به دنبال پاسخ این پرسش است که از عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستایی شهرستان مشگین‌شهر کدام بیشترین نقش را در موفقیت گردشگری روستایی ایفا می‌کند؟ به همین دلیل ابتدا مبانی نظری عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستایی بررسی و سپس با ارائه الگوی مفهومی، عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستایی بررسی شدند. از آنجاکه در شهرستان مشگین‌شهر تاکنون پژوهش خاصی درباره عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستایی انجام نشده است، به همین دلیل مقاله حاضر به بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستایی در شهرستان مشگین‌شهر پرداخته است.

واکاوای ادبیات و پیشینه پژوهش

گردشگری نه تنها ابزار بالقوه‌ای برای حل برخی از معضلات در روستاها به شمار می‌رود، بلکه یکی از عناصر جدایی‌ناپذیر راهبرد توسعه روستایی مطرح شده است (شارپلی، ۲۰۰۲: ۲۳۴). بی‌تردید، از نظر موافقان و مخالفان، توسعه گردشگری روستایی به طور فزاینده‌ای مانند نوسدارو افزایش‌دهنده توان اقتصادی و قابلیت زیست در نواحی دورافتاده، محرک تجدید حیات سکونتگاه‌ها و نیز بهبوددهنده شرایط زندگی جوامع روستایی به شمار می‌رود (Briedenham and Wichens, 2004: 1). به‌طورکلی، گردشگری روستایی از یک سو قابلیت اقتصاد سرمایه‌داری را در تصرف فضاهای جدید و ادغام آنها را در چرخه مصرف نشان می‌دهد که در آن راهبرد کالایی شدن نواحی روستایی، بخشی از اقتصاد زیباشناختی معاصر به شمار می‌رود (Kneafsey, 2001: 763).

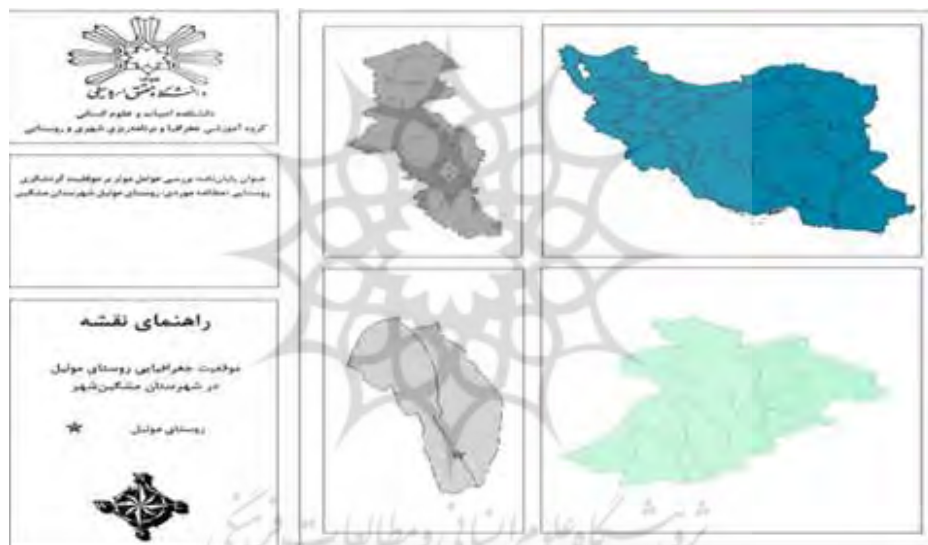
عوامل متعددی در موفقیت گردشگری روستایی نقش دارند که از سویی ارتباط و تعامل بین آنها، توسعه گردشگری را سبب می‌شود و از سوی دیگر نبود ارتباط یا همسویی بین آنها از این توسعه، ممانعت خواهد کرد. پژوهشگران بسیاری کوشش کرده‌اند، در بررسی‌های خود بر روستاهای مختلف، این ارتباط یا نبود ارتباط و همسویی را بین عوامل تأثیرگذار بر موفقیت گردشگری روستایی بررسی کنند. دیویودی (۲۰۱۶) معتقد است علاوه بر وجود امکانات و تأسیسات رفاهی برای روستاها، برنامه‌ریزی مناسب در زمینه گردشگری نیز از متغیرهای تأثیرگذار بر موفقیت گردشگری روستایی است. پیرس (۲۰۱۰) بر این عقیده است، بین جذب نیروی مازاد

کشاورزی، پس انداز و سرمایه گذاری، بازاریابی تولیدات روستایی و فضاهای اقامتی و گردشگری رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. به باور بالگلو و برنبرگ (۲۰۱۳)، بین دسترسی به خدمات اجتماعی، تعدد مراکز تصمیم‌گیری، نیروی متخصص گردشگری و آموزش مردم بومی با موفقیت گردشگری روستایی رابطه معناداری وجود دارد. به زعم نیلسین و اسپنسل (۲۰۱۵) متغیرهای تاثیرگذار بر موفقیت گردشگری روستایی شامل ایجاد امکانات تحصیلی و بهداشتی در روستا، سطح آگاهی مردم از آثار گردشگری و دسترسی به امکانات و خدمات رفاهی روستایی هستند. بوش و همکاران (۲۰۱۲) دسترسی به مواد غذایی، شیوه زندگی و الگوی مصرف مردم، تبلیغات و اطلاعات، فضای انگیزه برای سرمایه‌گذاری بخش دولتی و توجه دولت به برنامه‌ریزی گردشگری را از عوامل موفقیت گردشگری روستایی می‌دانند. به باور گودوین (۲۰۱۲) بین راه‌های دسترسی مناسب، دسترسی به خدمات آموزشی، بهداشتی و اداری، کیفیت مسکن روستایی و زیرساخت‌های کالبدی و موفقیت گردشگری روستایی رابطه معنی‌داری وجود دارد. اپلر و جونز (۲۰۱۳) استفاده از وجود عشایر، توجه به صنایع بومی، بازار هفتگی و روزانه در روستا و معرفی آداب و رسوم سنتی روستا را از دستاوردهای موفقیت توسعه گردشگری روستایی می‌دانند. به باور هاریسون و چپانی (۲۰۱۱) زیرساخت‌های ویژه گردشگری، بازار محلی فروش محصولات بومی، توجه به ظرفیت ورزشی و کوهنوردی و توجه به بهداشت آب‌های گرم معدنی از متغیرهای تاثیرگذار بر موفقیت توسعه گردشگری روستایی هستند. ویکس (۲۰۰۸) در بررسی‌های خود متوجه شد، بین موفقیت گردشگری روستایی با اعطای یارانه به سرمایه‌گذاران، بازار محلی فروش محصولات بومی و سرمایه‌گذاری بخش دولتی رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. چادری و گوپتا (۲۰۱۵) امکانات زیربنایی، پس انداز و سرمایه‌گذاری، شیوه زندگی و الگوی مصرف مردم و دسترسی به مواد غذایی مناسب را از متغیرهای تاثیرگذار بر موفقیت گردشگری روستایی می‌دانند. پژوهش‌های مک‌گریگور و تامسون (۲۰۱۱) نشان می‌دهند عوامل موفقیت گردشگری روستایی تابعی از سطح آگاهی مردم از آثار گردشگری، دسترسی به خدمات و امکانات رفاهی و توجه دولت به برنامه‌ریزی گردشگری و زیرساخت‌های کالبدی پیرامون گردشگری روستایی است. تولون و بسرا (۲۰۱۶)، بر این عقیده است که بین موفقیت گردشگری روستایی با برنامه‌ریزی برای معرفی و استفاده از گیاهان دارویی منطقه، حمایت از پوشش گیاهی و جانوری منطقه و معرفی و بهره‌گیری مطلوب و پایدار از آن‌ها رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. گارا (۲۰۱۵)، بر این باور است که عوامل موفقیت گردشگری در مناطق روستایی عبارتند از: پس‌انداز و سرمایه‌گذاری، آموزش مردم بومی، دسترسی به خدمات اجتماعی و فضای انگیزه برای سرمایه‌گذاری بخش دولتی. بلیچ و همکاران (۲۰۱۶) امکانات زیربنایی، اعطای یارانه به سرمایه‌گذاران، توجه به بهداشت آب‌های گرم معدنی و ظرفیت ورزشی و کوهنوردی را از متغیرهای تاثیرگذار بر موفقیت گردشگری روستایی می‌دانند. به‌طور کلی، بررسی پیشینه پژوهش‌های پژوهشگران داخلی و خارجی نشان می‌دهد عوامل موفقیت گردشگری روستایی عبارتند از: ایجاد امکانات تحصیلی، سطح آگاهی مردم از آثار گردشگری، دسترسی به امکانات و خدمات رفاهی، دسترسی به مواد غذایی مناسب، شیوه زندگی و الگوی مصرف مردم، آموزش مردم بومی، نیروی متخصص گردشگری، دسترسی به خدمات اجتماعی، توجه دولت به برنامه‌ریزی گردشگری، توجه به صنایع دستی بومی، بازار هفتگی و روزانه روستا، اعطای یارانه به

سرمایه‌گذاران، امکانات زیربنایی، پس‌انداز و سرمایه‌گذاری، حفاظت از پوشش گیاهی و جانوری منطقه و معرفی و بهره‌گیری مطلوب پایدار از آن‌ها و راه‌های دستری مناسب.

محدوده پژوهش

براساس آخرین تصمیمات سیاسی اردبیل، روستای موئیل در دهستان آلتی، بخش مرکزی از شهرستان مشگین‌شهر قرار دارد. این روستا به فاصله ۲۰ کیلومتری از مرکز شهرستان و در جنوب آن قرار دارد و راه منتهی به آن آسفالت و کوهستانی و با رسیدن به روستا مسدود می‌شود. این روستا اقلیم کوهستانی دارد و در یک فضای ناهموار و در مجاورت کوه سبلان شکل گرفته است. بخشی از روستا در دامنه تپه گسترده شده است و بخش دیگر در راه پایین و چندین مسیر مهم از بالا به پایین از میان روستا می‌گذرد. به دلیل برف‌گیر بودن و فضای کوهستانی، زمین‌های کشاورزی و باغی پیرامون روستا محدود است. روستا از لحاظ اقلیمی، زمستان‌های سرد و تابستان‌های خنک دارد (مهندسین مشاور پاسارگاد، ۱۳۸۶:۱۲) در شکل (۱) نقشه محدوده بررسی شده نشان داده شده است.

شکل - ۱: نقشه محدوده بررسی شده؛ منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با هدف کلی بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستایی انجام شده است. این بررسی از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ ماهیت، توصیفی و تحلیلی است. جامعه آماری پژوهش شامل همه روستاییان ساکن در روستای نمونه گردشگری موئیل است. این روستا براساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰، تعداد ۱۵۳۲ نفر جمعیت دارد که از این تعداد، جمعیت افراد بیشتر ۱۵ سال آن شامل ۱۰۷۱ نفر است. با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و براساس رابطه کوکران، تعداد نمونه مناسب برای این پژوهش ۲۳۴ نفر به دست آمد. این پژوهش با روش پیمایشی با پرسش‌نامه انجام شده است. در این پژوهش، برای گردآوری داده‌ها برای تحلیل متغیرها و اثبات فرضیه‌ها از یک نوع پرسش‌نامه استفاده شده است. این پرسش‌نامه محقق ساخته و از ۸۷ پرسش تشکیل شده است که ۷ پرسش ابتدای آن اطلاعات عمومی و جمعیت‌شناختی و ۸۰ پرسش آن اختصاصی

هستند. آزمون روایی که در این پژوهش به کار رفته است، روایی صوری و محتوایی است؛ بنابراین، پرسش‌نامه را در اختیار اساتید دانشگاه محقق اردبیلی قرار دادیم تا نظر خود را نسبت به آن ارائه کنند. در نهایت با افزایش تعدادی پرسش به پرسش‌نامه، از نظر اساتید دانشگاه، روایی پرسش‌نامه در حد بسیار خوب گزارش شد. برای تعیین پایایی نیز از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. میزان آلفای کرونباخ برای پرسش‌نامه برابر ۰/۹۲ به دست آمد که مقدار آن خوب است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی استفاده شده است. آن دسته از متغیرهای پرسش‌نامه که به صورت اسمی هستند با جدول‌های توزیع فراوانی تحلیل شده‌اند. برای ترسیم نقشه محدوده بررسی شده از نرم‌افزار Arc GIS و برای وارد کردن اطلاعات پرسش‌نامه، ترسیم و استخراج داده‌های توصیفی، جدول و نمودارها از نرم‌افزار Excel استفاده شد. تجزیه و تحلیل‌های آماری و آزمون فرضیات نیز با روش تحلیل عاملی در محیط نرم‌افزارهای Spss و lisrel انجام شدند. برای سنجش مفهوم اصلی پژوهش، یعنی تحلیل عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستایی، این مفهوم به ۶ بعد جزئی تقسیم شد؛ سپس برای سنجش هر بعد، پرسش‌هایی طراحی و پس از تأیید اعتبار محتوایی، با رجوع به متخصصان (اعتبار صوری) و اطمینان از پایایی آن‌ها با ضریب آلفای کرونباخ در نمونه‌های اصلی پژوهش اجرا شدند. در جدول (۱)، برخی گویه‌های در نظر گرفته شده برای هر یک از ابعاد بررسی شده ارائه شده‌اند.

جدول - ۱: شاخص‌ها و گویه‌های به کار رفته در پژوهش

ابعاد	گویه‌ها
طبیعی	آب و هوای مناسب، چشمه‌های معدنی گرم، چشمه‌های معدنی سرد، رودخانه‌ها، ارتفاعات و کوهستان‌های پربرف، دره‌های سرسبز، باغات و مراتع و سبزی‌نگی، تنوع گیاهی و جانوری، بیلاقات طبیعی، پوشش گیاهی غنی در بیلاقات.
اقتصادی	ایجاد درآمد، ایجاد اشتغال، کاهش بیکاری، جذب نیروی مازاد کشاورزی، کاهش فاصله درآمدی خانوارها، انگیزه سکونت و اشتغال، افزایش قیمت اراضی، پس‌انداز و سرمایه‌گذاری، وجود امکانات زیربنایی، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی، توجه به جنبه‌های ورزشی و کوهنوردی منطقه، بازار محلی جهت فروش محصولات بومی.
اجتماعی	امکانات تحصیلی و بهداشتی، تنش‌های اجتماعی، مهاجرت، پایداری و همبستگی اجتماعی، سطح آگاهی مردم، میزان رفاه روستایی، میزان فقر، اعتماد مسئولین به مردم محلی، میزان مشارکت مردم، تحرک اجتماعی، روابط فضایی و عملکردی مردم، ضریب امنیت، علاقه به حفظ آداب و رسوم گذشته، شیوه زندگی و الگوی مصرف.
فرهنگی	طرز تفکر مردم محلی، ایلات و عشایر، تنوع صنایع دستی، محصولات بومی متنوع، آداب و رسوم سنتی خاص.
کالبدی	راه‌های مناسب، اجرای پروژه‌های عمرانی، خدمات حمل و نقل عمومی، خدمات ارتباطی، دسترسی به انواع خدمات (مالی، بانکی، اداری، فرهنگی، عمومی)، کیفیت مسکن روستایی، وجود زیرساخت‌های کالبدی مناسب، وجود زیرساخت‌های مناسب گردشگری.
نهادی	اطلاع‌رسانی رسانه‌ها، انگیزه برای سرمایه‌گذاری بخش دولتی، انگیزه برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، توجه دولت به برنامه‌ریزی در خصوص گردشگری روستایی.

منبع: نگارنده براساس یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵.

فرضیه‌های پژوهش

- ۱- به نظر می‌رسد بین عامل طبیعی و موفقیت گردشگری روستایی رابطه معنی‌دار مثبت وجود دارد؛
- ۲- به نظر می‌رسد بین عامل اقتصادی و موفقیت گردشگری روستایی رابطه معنی‌دار مثبت وجود دارد؛
- ۳- به نظر می‌رسد بین عامل اجتماعی و موفقیت گردشگری روستایی رابطه معنی‌دار مثبت وجود دارد؛
- ۴- به نظر می‌رسد بین عامل فرهنگی و موفقیت گردشگری روستایی رابطه معنی‌دار مثبت وجود دارد؛

۵- به نظر می‌رسد بین عامل کالبدی (فیزیکی) و موفقیت گردشگری روستایی رابطه معنی‌دار مثبت وجود دارد؛
۶- به نظر می‌رسد بین عامل نهادی (مدیریتی) و موفقیت گردشگری روستایی رابطه معنی‌دار مثبت وجود دارد.

یافته‌های پژوهش

الف- (یافته‌های توصیفی)

بر اساس اطلاعات جمع‌آوری شده از پرسش‌نامه، وضعیت پاسخ دهندگان بر اساس سن مطابق جدول (۲) است.

جدول- ۲: توزیع فراوانی شرکت‌کنندگان در پژوهش براساس سن

سن	آماره	تعداد	درصد	درصد تجمعی
۱۵ تا ۲۵ سال	۴۳	۲۰	۲۰	۲۰
۲۶ تا ۳۵ سال	۸۴	۳۵	۳۵	۵۵
۳۶ تا ۴۵ سال	۷۰	۳۰	۳۰	۸۵
بیشتر از ۴۶ سال	۳۷	۱۵	۱۵	۱۰۰
کل	۲۳۴	۱۰۰	۱۰۰	

منبع: (نگارنده، براساس یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵).

بر اساس اطلاعات جمع‌آوری شده از پرسش‌نامه، وضعیت پاسخ دهندگان براساس سطح تحصیلات مطابق جدول (۳) است.

جدول- ۳: توزیع فراوانی شرکت‌کنندگان در پژوهش براساس سطح تحصیلات

تحصیلات	آماره	تعداد	درصد	درصد تجمعی
بی‌سواد	۲۴	۱۰	۱۰	۱۰
ابتدایی	۶۲	۲۶	۲۶	۳۶
متوسطه	۷۱	۳۰	۳۰	۶۶
دانشگاهی	۸۰	۳۴	۳۴	۱۰۰
کل	۲۳۴	۱۰۰	۱۰۰	

منبع: (نگارنده، براساس یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵).

براساس اطلاعات جمع‌آوری شده از پرسش‌نامه، وضعیت پاسخ دهندگان براساس سطح شغل مطابق جدول (۴) است.

جدول- ۴: توزیع فراوانی شرکت‌کنندگان در پژوهش براساس سطح شغل

شغل	آماره	تعداد	درصد	درصد تجمعی
زارع و باغدار	۳۳	۱۴	۱۴	۱۴
دامدار	۶۵	۲۷	۲۷	۴۱
کارمند	۹	۴	۴	۴۵
کارگر	۱۱	۵	۵	۴۹
سایر شغل‌ها	۱۱۶	۵۱	۵۱	۱۰۰
کل	۲۳۴	۱۰۰	۱۰۰	

توصیف ویژگی‌های مربوط به متغیرهای پژوهش در جدول (۵) نشان داده شده است.

جدول- ۵: میانگین و انحراف معیار بخش‌های اقتصادی از لحاظ اشتغال و درآمد

متغیر	تعداد	اشتغال		درآمد	
		میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
گردشگری	۲۳۴	۴/۹۲	۰/۳۴	۴/۹۲	۰/۳۴
دامداری	۲۳۴	۳/۵۷	۱	۳/۵۷	۱/۰۲
خدمات جانبی	۲۳۴	۳/۲۰	۱/۱۹	۳/۲۱	۱/۱۷
صنعت	۲۳۴	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰

منبع: (نگارنده، براساس یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵).

طبق داده‌های جدول (۵) مشاهده می‌شود، بین بخش‌های مختلف اقتصادی، بخش گردشگری با میانگین ۴/۹۲ هم از نظر اشتغال و هم از نظر ایجاد درآمد بیشترین تأثیر را داشته است و پس از آن، بخش دامداری در مرتبه دوم، بخش خدمات جانبی در مرتبه سوم و بخش صنعت در مرتبه آخر قرار دارد. در ادامه، طبق داده‌های جدول شماره ۶، مشاهده می‌شود میانگین همه متغیرها بیشتر از حد متوسط (مقدار ۳) است؛ پس به‌طور توصیفی گفته می‌شود، وضعیت این متغیرها در حد مناسبی است؛ اما میانگین عوامل طبیعی (۳/۹۰) از میانگین سایر متغیرها بیشتر بوده است؛ در نتیجه از نظر مطلوب بودن در رتبه نخست قرار می‌گیرد.

جدول- ۶: میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار
عوامل طبیعی	۲۳۴	۳/۹۰	۰/۸۹
عوامل اقتصادی	۲۳۴	۳/۵۴	۰/۷۵
عوامل اجتماعی	۲۳۴	۳/۴۱	۰/۷۴
عوامل فرهنگی	۲۳۴	۳/۴۳	۰/۶۹
عوامل کالبدی	۲۳۴	۳/۲۸	۰/۵۰
عوامل نهادی	۲۳۴	۳/۲۱	۰/۶۳

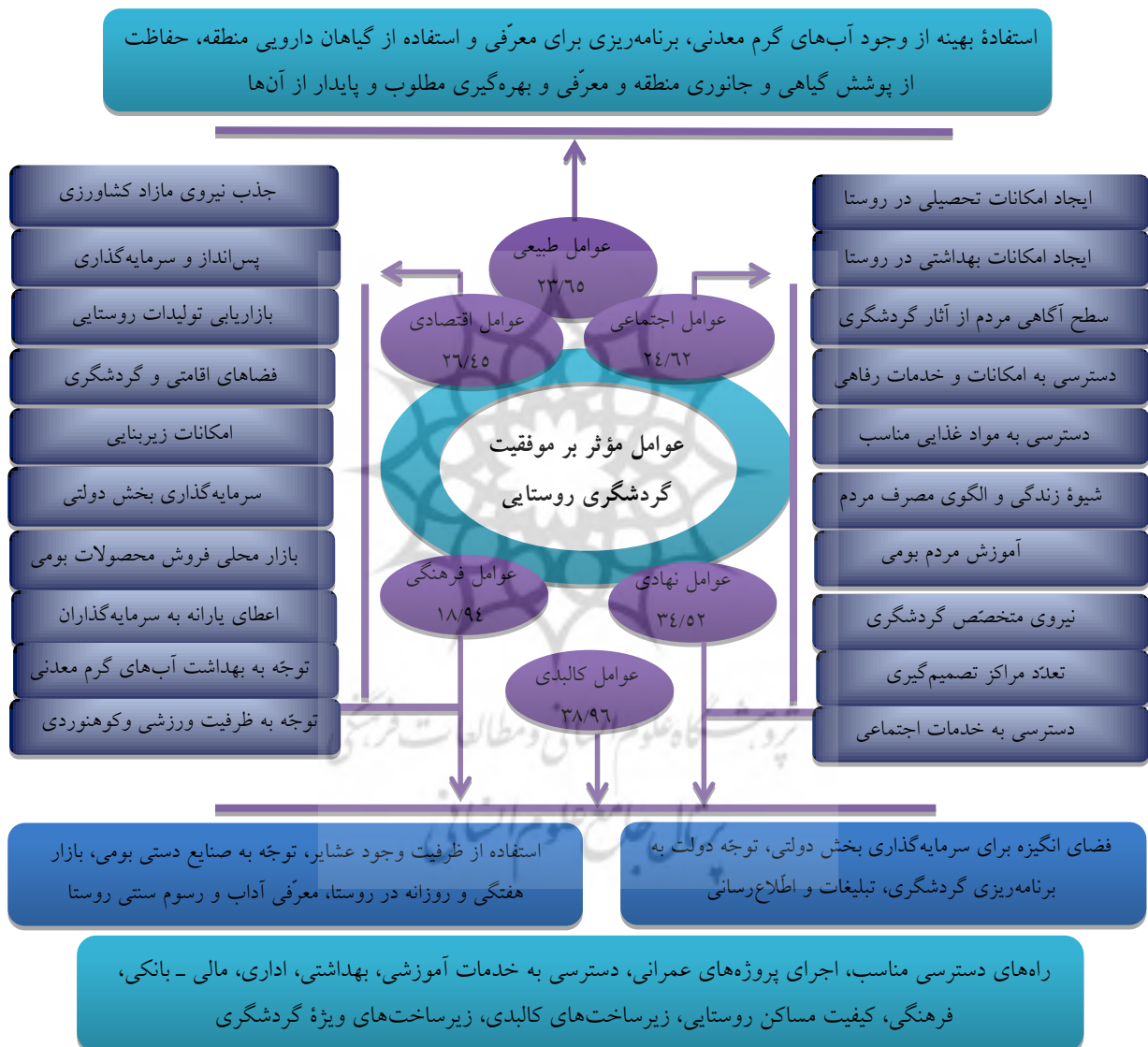
منبع: (نگارنده، براساس یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵).

همان‌طورکه در جدول (۷) ملاحظه می‌شود در این پژوهش، باتوجه به ملاک کیسر، ۶ عامل دارای مقدار ویژه بیشتر از ۱ برای عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستایی استخراج شدند. پس از چرخش عاملی با روش واریماکس، متغیرهای مربوط به عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستایی در ۶ عامل طبقه‌بندی شدند.

جدول- ۷: عوامل استخراج شده با مقادیر ویژه و درصد واریانس

عوامل	تعداد	میانگین	انحراف معیار
طبیعی	۲/۳۸	۲/۴۳	٪۵۲
اقتصادی	۲/۲۸	۲/۳۴	٪۵۴
اجتماعی	۱/۹۸	۲/۰۲	٪۵۶
فرهنگی	۱/۸۲	۱/۸۷	٪۵۸
کالبدی	۱/۷۴	۱/۷۸	٪۶۰
نهادی	۱۲/۸۸	۱۳/۱۸	٪۷۳

با اجرای دستور دوران متعادل (چرخش واریماکس) در بررسی نتایج تحلیل عاملی اکتشافی بر عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستایی نشان داده شد از ۸۰ پرسش پژوهش، همه پرسش‌ها از لحاظ داشتن بار عاملی مساوی یا بیشتر از ۰/۳۰، در ۶ عامل دسته‌بندی شدند (براساس گزارش لیچ، برت و مورگان، ۲۰۰۵ گویه‌هایی که بار عاملی بیشتر از ۰/۳۰ دارند، پذیرفتنی هستند)؛ بنابراین هیچ کدام از پرسش‌های مبنی بر تحلیل عاملی اکتشافی حذف نشدند؛ در نتیجه می‌توان تحلیل عاملی تأییدی را بر متغیرهای پژوهش انجام داد. در شکل (۲)، الگوی نهایی عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستایی با روش تحلیل عاملی اکتشافی، نشان داده شده است.

شکل - ۲: الگوی نهایی عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستایی (منبع: نگارنده، براساس یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵)

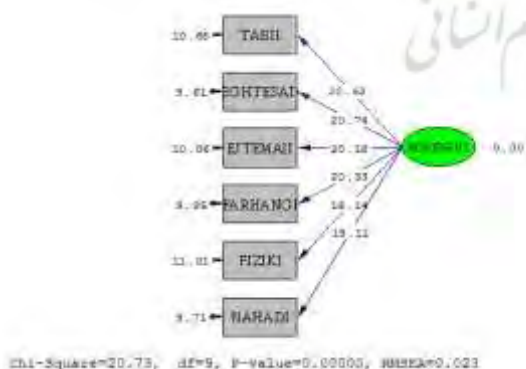
آزمون فرضیه‌ها با تحلیل عاملی اکتشافی (EFA)

همان‌طورکه در جدول (۷) ملاحظه شد، در این پژوهش باتوجه به ملاک کیسر، ۶ عامل دارای مقدار ویژه بیشتر از ۱ برای عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستایی استخراج شدند. پس از چرخش عاملی با روش واریماکس، متغیرهای مربوط به عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستایی در ۶ عامل طبقه‌بندی شدند؛ بنابراین براساس نتایج به‌دست آمده و براساس بار عاملی به‌دست آمده از نتایج آزمون تحلیل عاملی اکتشافی بر هرکدام از گویه‌ها، می‌توان به صورت زیر نتیجه‌گیری کرد. **عوامل طبیعی** موجود در این روستا شامل: آب‌وهوای بسیار مطبوع و مناسب، وجود چند دهانه چشمه آب گرم، وجود چشمه‌های آب سرد و همچنین نزدیکی به کوه سبلان و برخورداری از همه مواهب این نزدیکی (وجود بیلاق‌های طبیعی، پوشش گیاهی غنی در بیلاق‌ها و ...)، برای جذب گردشگر به این روستا بسیار مطلوب هستند. این یافته‌های پژوهش با یافته‌های Fleischer و Tchetchik در سال ۲۰۱۴ همخوانی دارد. **عوامل اقتصادی** مانند زیادبودن سطح درآمد روستاییان از منابع گردشگری و ایجاد اشتغال و کاهش بیکاری، جذب نیروی مازاد کشاورزی، کاهش فاصله درآمدی بین خانوارها، به وجود آوردن تنوع فرصت‌های شغلی، افزایش انگیزه جوانان برای سکونت و اشتغال در روستا و افزایش قیمت زمین‌ها، جایگاه ویژه‌ای در توسعه گردشگری در این روستا به دست آورده‌اند؛ اما ازجمله مسائل ضروری از لحاظ اقتصادی که نیاز به توجه و تجدید نظر فوری مسئولان گردشگری در شهرستان دارند شامل نبود فضاهای اقامتی و گردشگری، کمبود امکانات زیربنایی، نبود سرمایه‌گذاری‌های بخش دولتی، اعطانکردن یارانه به سرمایه‌گذار بخش گردشگری، نبود بازار محلی برای فروش محصولات بومی و توجه نکردن به جنبه‌های ورزشی و کوهنوردی منطقه هستند؛ زیرا توجه به این جنبه‌های اقتصادی، نقش مؤثری در موفقیت بیشتر توسعه گردشگری در این روستا و جذب گردشگران از خود شهرستان و شهرستان‌های مجاور دارد. این یافته‌های پژوهش با یافته‌های شارپلی (۱۳۸۰)، پاپ زن و همکاران (۱۳۸۹)، تقدیسی و همکاران (۱۳۹۳)، داشپر (۲۰۱۶)، جوان و سقایی (۱۳۸۳) و حیدری ساربان (۱۳۹۰) همخوانی دارند. از لحاظ **عوامل اجتماعی**، درصد باسوادان در این روستا زیاد است. کم‌بودن تنش‌های اجتماعی و مهاجرت، زیادبودن پایداری، همبستگی و تعامل اجتماعی بین ساکنان روستا و زیادبودن میزان مشارکت و سطح آگاهی مردم، یکدستی در سطح زندگی مردم، پویایی و تحرک اجتماعی زیاد، روابط فضایی و عملکردی مردم روستا با اطراف، علاقه مردم به حفظ آداب و رسوم گذشته و مهم تر از همه زیادبودن ضریب امنیت در روستا از جمله مسائل مهم اجتماعی هستند که نقش مهم و مؤثری در موفقیت توسعه گردشگری در این روستا دارند؛ اما گفتنی است، از لحاظ اجتماعی، کمبود امکانات تحصیلی و بهداشتی در روستا و تعدد مراکز تصمیم‌گیری، مانع توسعه گردشگری در این روستا شده‌اند. این یافته‌های پژوهش با یافته‌های سیبولاری (۲۰۱۰)، دانیل (۲۰۰۳)، رکن‌الدین افتخاری و قادری (۱۳۸۱)، حیدری ساربان (۱۳۹۰) و مهدوی حاجیلویی و همکاران (۱۳۸۷) همخوانی دارند. از مهم‌ترین **عوامل فرهنگی** مؤثر بر موفقیت گردشگری در این روستا، برخورداری از وجود ایلات و عشایر، صنایع دستی متنوع، محصولات بومی متنوع و مهم تر از همه طرز تفکر مناسب مردم محلی نسبت به توسعه گردشگری در روستا هستند. این یافته‌های پژوهش با یافته‌های بازی (۲۰۰۰)، جنکینز (۲۰۰۰)، شریف‌زاده و همکاران (۱۳۸۱) و شمس‌الدینی

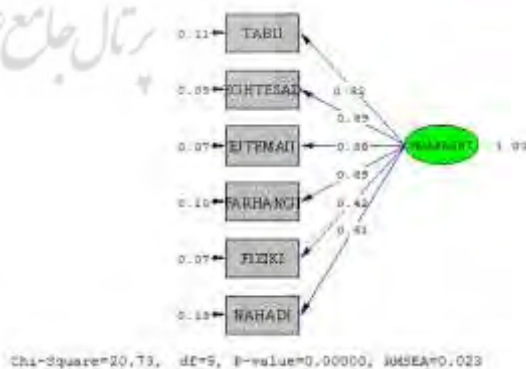
(۱۳۸۹) همخوانی دارند. از لحاظ عوامل کالبدی، وجود خدمات ارتباطی، حمل و نقل عمومی و استفاده از مصالح بادوام و جدید در مساکن روستایی از عوامل مهم مؤثر بر توسعه گردشگری در این روستا هستند؛ اما با توجه به نتایج به دست آمده در این پژوهش، نبود راه‌های ارتباطی روستایی مناسب، کمبود دسترسی به خدمات آموزشی، بهداشتی، مالی - بانکی، اداری و فرهنگی، نبود زیرساخت‌های مناسب کالبدی همچون جاده‌های روستایی مناسب و ... از مهم‌ترین موانع مؤثر بر جذب هرچه بیشتر گردشگر به این روستا هستند. این یافته‌های پژوهش با یافته‌های کروپر (۲۰۰۹)، آرچر (۲۰۰۵)، کرمی و همکاران (۱۳۹۱)، جوان و سقایی (۱۳۸۳) و تقدیسی و همکاران (۱۳۹۳) همخوانی دارند. از لحاظ عوامل نهادی همان‌طور که مشاهده می‌شود توجه نکردن بخش دولتی به ایجاد فضای انگیزه برای سرمایه‌گذاری و همچنین نبود نهادهای دولتی مسئول گردشگری در این روستا و مهم‌تر از همه اطلاع‌رسانی نامطلوب رسانه‌ها (راديو، تلویزیون، بروشور و ...) مانع جذب گردشگر و موفقیت گردشگری در این روستا هستند؛ در حالی که سرمایه‌گذاری بخش خصوصی برای گردشگری در این روستا در حد مطلوبی است. می‌توان نتیجه‌گیری کرد، برای رسیدن به توسعه مناسب و پایدار در این روستا، لزوم توجه بخش دولتی در امر سرمایه‌گذاری، ایجاد امکانات و تسهیلات لازم و حذف قوانین دست و پاگیر و غیرضروری برای بخش خصوصی، برای جذب هرچه بیشتر گردشگر در این روستا ضروری هستند؛ زیرا بخش دولتی با برنامه‌ریزی گردشگری اصولی و منطقی می‌تواند در کنار بخش خصوصی، با ایجاد زمینه‌های لازم و بهره‌گیری از فرصت‌ها و ظرفیت‌های موجود در این روستا به توسعه همه‌جانبه این روستا کمک کند. این یافته‌های پژوهش با یافته‌های بازبی (۲۰۰۰)، والفورد (۲۰۰۱)، کرمی و همکاران (۱۳۹۱)، هارونی سلیمانی (۱۳۸۹) و مهدوی حاجیلویی و همکاران (۱۳۸۷) همخوانی دارند.

آزمون فرضیات به کمک تحلیل عاملی تأییدی^۱ (CFA)

در این بخش با روش تحلیل عاملی تأییدی، فرضیه‌های موجود را بررسی خواهیم کرد. در شکل (۳)، الگوی معادلات ساختاری فرضیه‌های پژوهش و در شکل (۴)، مقدار T-Value فرضیه‌های پژوهش نشان داده شده‌اند.

شکل - ۴: مقدار T-Value فرضیه‌های پژوهش

شکل - ۳: الگوی معادلات ساختاری فرضیه‌های پژوهش

¹ Confirmatory Factor Analysis

فرضیه نخست پژوهش

به نظر می‌رسد بین عامل محیطی و موفقیت گردشگری روستایی رابطه معنادار مثبت وجود دارد.

در این پژوهش همان‌طور که در شکل‌های (۳) و (۴) مشاهده می‌شود، ضریب مسیر اثر عوامل طبیعی بر موفقیت گردشگری روستایی معادل ۸۲ درصد محاسبه شده است. برای این شاخص، مقدار t ، $۲۰/۶۳$ تخمین زده شده است؛ بنابراین می‌توان بیان کرد فرض صفر با ۹۹ درصد اطمینان رد می‌شود و باتوجه به معناداری و مثبت بودن این ضریب، بین عامل طبیعی و موفقیت گردشگری روستایی رابطه معناداری وجود دارد؛ یعنی مطلوب بودن عوامل طبیعی از جمله آب و هوای مناسب و مطبوع، وجود چشمه‌های معدنی گرم، چشمه‌های معدنی سرد، رودخانه‌ها و آب‌های معدنی آشامیدنی، ارتفاعات و کوهستان‌های پربرف، دره‌های زیبا و سرسبز، چشم‌انداز زیبا با باغ‌ها و مراتع، سبزینگی و تنوع گیاهی، وجود گیاهان دارویی، موزه حیات وحش طبیعی، وجود بیلاق‌های طبیعی و پوشش گیاهی غنی در بیلاق‌ها بر موفقیت گردشگری روستایی تأثیر بسزایی دارند.

فرضیه دوم پژوهش

به نظر می‌رسد بین عامل اقتصادی و موفقیت گردشگری روستایی رابطه معنادار مثبت وجود دارد.

در این پژوهش ضریب مسیر اثر عوامل اقتصادی بر موفقیت گردشگری روستایی، همان‌طور که در شکل‌های (۲) و (۳) مشاهده می‌شود، معادل ۶۹ درصد محاسبه شده است. برای این شاخص، مقدار t ، $۲۰/۷۴$ تخمین زده شده است؛ بنابراین می‌توان بیان کرد فرض صفر با ۹۹ درصد اطمینان رد می‌شود و باتوجه به معناداری و مثبت بودن این ضریب می‌توان بیان کرد، بین عامل اقتصادی و موفقیت گردشگری روستایی رابطه معناداری وجود دارد؛ بدین معنی که بهتر شدن عوامل اقتصادی از جمله سطح درآمد، ایجاد اشتغال، کاهش بیکاری، جذب نیروی مازاد کشاورزی، کاهش فاصله درآمدی خانوارها، تنوع فرصت‌های شغلی، افزایش انگیزه جوانان برای سکونت و اشتغال، افزایش قیمت زمین‌ها، افزایش پس‌انداز و سرمایه‌گذاری، افزایش دستمزد در فعالیت‌های غیرکشاورزی، مکان‌یابی و گسترش فعالیت‌های بازاریابی تولیدات، افزایش تعداد واحدهای اقتصادی غیرکشاورزی، وجود فضاهای اقامتی و گردشگری (هتل‌ها و ...)، وجود امکانات زیربنایی، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، سرمایه‌گذاری کلان بخش دولتی، سرمایه‌گذاری برای ایجاد امکانات گردشگری در طول سال، اعطای یارانه به سرمایه‌گذار گردشگری، پرداخت به جنبه‌های پزشکی آب‌های گرم معدنی و پرداخت به جنبه‌های ورزشی و ظرفیت‌های کوهنوردی منطقه و بازار محلی برای فروش محصولات بومی بر موفقیت گردشگری روستایی تأثیر بسزایی دارد.

فرضیه سوم پژوهش

به نظر می‌رسد بین عامل اجتماعی و موفقیت گردشگری روستایی رابطه معنادار مثبت وجود دارد.

در این پژوهش، همان‌طور که در شکل‌های (۳) و (۴) مشاهده می‌شود، ضریب مسیر اثر عوامل اجتماعی بر موفقیت گردشگری روستایی، معادل ۵۸ درصد محاسبه شده است. برای این شاخص، مقدار t ، $۲۰/۱۸$ تخمین زده شده است؛ بنابراین می‌توان بیان کرد فرض صفر با ۹۹ درصد اطمینان رد می‌شود و باتوجه به معناداری و مثبت بودن این ضریب می‌توان بیان کرد بین عامل اجتماعی و موفقیت گردشگری روستایی رابطه معناداری وجود دارد؛ یعنی

بهبود شدن عوامل اجتماعی از جمله افزایش امکانات تحصیلی، درصد باسوادان، امکانات بهداشتی، سطح آگاهی مردم و میزان رفاه روستایی (افزایش کیفیت مساکن، توقعات و ...)؛ کاهش مهاجرت، نرخ رشد جمعیت، فقر و تنش‌های اجتماعی در روستا؛ پایداری همبستگی اجتماعی و تعامل؛ دسترسی به خدمات اجتماعی به ویژه برای مردان؛ مشارکت در فعالیت‌های مختلف سیاسی، اجتماعی و فرهنگی؛ روابط فضایی و عملکردی مردم روستا با اطراف؛ پویایی و تحرک اجتماعی؛ اعتماد مسئولان به مردم محلی؛ شیوه زندگی و الگوی مصرف مردم؛ انگیزه ماندگاری در روستا؛ علاقه مردم به حفظ آداب و رسوم گذشته؛ افزایش ضریب امنیت؛ کاهش تعدد مراکز تصمیم‌گیری و کاهش فاصله طبقات اجتماعی بر موفقیت گردشگری روستایی تأثیر بسزایی دارند.

فرضیه چهارم پژوهش

به نظر می‌رسد بین عامل فرهنگی و موفقیت گردشگری روستایی رابطه معنادار مثبت وجود دارد.

در این پژوهش ضریب مسیر اثر عوامل فرهنگی بر موفقیت گردشگری روستایی، همان‌طور که در شکل‌های (۳) و (۴) مشاهده می‌شود، معادل ۶۹ درصد محاسبه شده است. برای این شاخص، مقدار $t = ۲۰/۳۳$ تخمین زده شده است؛ بنابراین می‌توان بیان کرد فرض صفر با ۹۹ درصد اطمینان رد می‌شود و با توجه به معناداری و مثبت بودن این ضریب می‌توان بیان کرد بین عامل فرهنگی و موفقیت گردشگری روستایی رابطه معناداری وجود دارد؛ بدین معنی که بهبود شدن عوامل فرهنگی از جمله طرز تفکر مردم محلی، ایلات و عشایر، صنایع دستی متنوع، بازارهای هفتگی و روزانه، محصولات بومی متنوع و آداب و رسوم سنتی ویژه بر موفقیت گردشگری روستایی تأثیر بسزایی دارند.

فرضیه پنجم پژوهش

به نظر می‌رسد بین عامل کالبدی و موفقیت گردشگری روستایی رابطه معنادار مثبت وجود دارد.

همان‌طور که در شکل‌های (۳) و (۴) مشاهده می‌شود، در این پژوهش ضریب مسیر اثر عوامل کالبدی (فیزیکی) بر موفقیت گردشگری روستایی، معادل ۴۲ درصد محاسبه شده است. برای این شاخص، مقدار $t = ۱۸/۱۴$ تخمین زده شده است؛ بنابراین می‌توان بیان کرد فرض صفر با ۹۹ درصد اطمینان رد می‌شود و با توجه به معناداری و مثبت بودن این ضریب می‌توان نتیجه گرفت بین عامل کالبدی (فیزیکی) و موفقیت گردشگری روستایی رابطه معناداری وجود دارد؛ یعنی بهبود شدن عوامل کالبدی (فیزیکی) از جمله راه‌های روستایی، اجرای پروژه‌های عمرانی، خدمات حمل و نقل عمومی (رفت و برگشت به شهر و روستاهای مجاور)، خدمات ارتباطی (مخابرات، تلفن همراه، تلفن ثابت و ...)، تقاضا برای نهاده‌های خدماتی (بهداشت، تنظیم خانواده، آموزش)، دسترسی به انواع خدمات عمومی، آموزشی، بهداشتی، مالی و بانکی، مراکز مهمان‌پذیر مانند (هتل‌ها، مهمان‌سراها و ...) در روستا، کیفیت مساکن روستایی، استفاده از مصالح بادوام و جدید در مساکن، وسایل و تسهیلات رفاهی در مساکن روستایی، دسترسی به خدمات اداری و فرهنگی، زیرساخت‌های کالبدی و زیرساخت‌های خاص گردشگری بر موفقیت گردشگری روستایی تأثیر بسزایی دارند.

فرضیه ششم پژوهش

به نظر می‌رسد بین عامل نهادی و موفقیت گردشگری روستایی رابطه معنادار مثبت وجود دارد.

در این پژوهش ضریب مسیر اثر عوامل نهادی بر موفقیت گردشگری روستایی همان‌طور که در شکل‌های (۳) و (۴) مشاهده می‌شود، معادل ۶۱ درصد محاسبه شده است. برای این شاخص، مقدار t ، ۱۹/۱۱ تخمین زده شده است؛ بنابراین می‌توان بیان کرد فرض صفر با ۹۹ درصد اطمینان رد می‌شود و باتوجه به معناداری و مثبت بودن این ضریب می‌توان بیان کرد بین عامل نهادی و موفقیت گردشگری روستایی رابطه معناداری وجود دارد؛ بدین معنی که هرچه بهتر شدن عوامل نهادی شامل اطلاع‌رسانی رسانه‌ها (رادیو، تلویزیون، بروشور و ...) برای گردشگری روستا، فضای انگیزه برای سرمایه‌گذاری‌های دولتی، فضای انگیزه برای سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی، نهادهای دولتی زیربط (نماینده‌گی میراث فرهنگی، موزه و ...) در روستا و توجه دولت به برنامه‌ریزی درباره گردشگری در روستا، بر موفقیت گردشگری روستایی تأثیر بسزایی دارند.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

هدف اصلی از اجرای برنامه‌های مختلف در نواحی روستایی، رسیدن به توسعه روستایی است. در این زمینه راهبردهای متعددی در دوره‌های مختلف مطرح شده‌اند. راهبرد توسعه گردشگری در نواحی روستایی باتوجه به وجود مشکلات و تنگناهایی مانند نبود فرصت‌های شغلی، فقر، مهاجرت روستا - شهری و ... می‌تواند یکی از راهکارهای مهم در مناسب کردن محیط روستایی برای ساکنان آن باشد. توسعه گردشگری روستایی می‌تواند فرصت‌های جدیدی برای اشتغال و درآمد روستاییان ایجاد کند؛ اگر چه در بیشتر روستاهای کشور ما جاذبه‌های فراوان طبیعی، تاریخی، فرهنگی و ورزشی وجود دارند، کمبود امکانات و نبود زیرساخت‌های مناسب، پیوسته مانع از رونق جدی این فعالیت بوده است. در همین راستا گردشگری روستایی در ایران، بدون برنامه‌ریزی و تنها به صورت اتفاقی انجام می‌شود. باتوجه به اهمیت گردشگری در فرایند برنامه‌ریزی توسعه روستایی، توجه به آن در برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستایی به ویژه طرح‌های محلی ضرورت بسیار دارد. برای ایفای نقش مثبت گردشگری در فرایند توسعه روستا، توجه به مدیریت محیط زیست، مشارکت محلی، قوانین صریح و محکم، بازاریابی و برنامه‌ریزی واقع‌بینانه در زمینه گردشگری، ضروری هستند. موفقیت روش پایدار، به عوامل زیادی همچون مشارکت جامعه محلی در برنامه‌ریزی، مشارکت در توسعه گردشگری روستایی و مدیریت گردشگران وابسته است. روستای موئیل واقع در شهرستان مشگین‌شهر نیز از لحاظ طبیعی با داشتن چشمه‌های آب گرم، برخورداری از مواهب نزدیکی به سبلان، تنوع گیاهی و جانوری، وجود آبشار، دره‌های سرسبز، چشم‌انداز زیبا و مراتع و باغ‌ها و غیره؛ از لحاظ فرهنگی با داشتن آداب و رسوم ویژه، وجود عشایر، صنایع دستی متنوع، محصولات دامی و باغی، پرورش زنبور عسل و مهم‌تر از همه طرز تفکر مناسب مردم محلی نسبت به ورود گردشگر و از لحاظ کالبدی با نزدیکی به مرکز شهرستان، وجود تسهیلات رفاهی در مسکن روستایی، وجود راه‌های دسترسی داخل روستا و ... برای اجرای پروژه‌های توسعه گردشگری موقعیت بسیار مناسبی دارد؛ در نتیجه، رفع کمبودهای زیرساختی گردشگری در این

روستا می‌تواند در جذب گردشگران بسیار مؤثر باشد. از مهم‌ترین دلایل موفق نبودن این روستا در جذب گردشگر، علاوه بر کمبود امکانات و زیرساخت‌های گردشگری، اطلاع‌رسانی و تبلیغات نامناسب برای این روستا است. در مجموع، توسعه گردشگری هر مکان، نیازمند جاذبه‌های طبیعی، تاریخی، فرهنگی و امکانات زیرساختی خدماتی، تفریحی، ورزشی و ... است. این موارد مهم‌ترین پایه‌های گردشگری را تشکیل می‌دهند و برای رسیدن به گردشگری پایدار، ضروری هستند. بسیاری از این جاذبه‌ها در روستای بررسی شده وجود دارند؛ در مقابل، این روستا در زمینه‌های تبلیغاتی، اقامتی، برنامه‌ریزی گردشگری، تفریحات و ورزش‌های کوهستانی، عوامل نهادی و مدیریتی و همچنین وجود راه‌های دسترسی مناسب به‌طور چشمگیری با ضعف‌هایی روبه‌رو است. با معرفی جاذبه‌های گردشگری روستا با رسانه‌های گروهی و اینترنت می‌توان به توسعه گردشگری روستایی و تأمین خدمات لازم برای گردشگران کمک کرد. با مدیریت شایسته و برنامه‌ریزی‌های لازم می‌توان بسیاری از توانمندی‌های بالقوه موجود را در این روستا به توانمندی‌های بالفعل تبدیل کرد و با این روش، با توسعه گردشگری در منطقه، زمینه لازم را برای ایجاد اشتغال، درآمد و در نهایت، توسعه روستایی فراهم کرد. در مجموع می‌توان این‌گونه بیان کرد، برای توسعه صنعت گردشگری در این روستا باید به زیرشاخص‌های عوامل طبیعی شامل استفاده مطلوب از وجود آب‌های گرم معدنی روستا و اطراف آن، مشارکت و برنامه‌ریزی یکپارچه و همگانی برای استفاده از گیاهان دارویی و پوشش گیاهی و جانوری منطقه با در نظر گرفتن همه اصول زیست‌محیطی؛ عوامل اقتصادی شامل شاخص امکانات زیربنایی و زیرساخت‌ها، سرمایه‌گذاری بخش دولتی، امکانات بهداشتی، آموزشی، درمانی، مراکز خرید و توجه به جنبه‌های ورزشی و کوهنوردی منطقه؛ عوامل اجتماعی شامل شاخص توجه به امکانات تحصیلی در روستا، سطح آگاهی مردم از آثار گردشگری، آموزش مردم بومی، دسترسی به خدمات و امکانات رفاهی و مواد غذایی مناسب و شاخص تعداد مراکز تصمیم‌گیری؛ عوامل فرهنگی شامل شاخص صنایع دستی، بازارهای هفتگی و روزانه و استفاده از ظرفیت وجود عشایر شاهسون؛ عوامل کالبدی شامل شاخص راه‌های دسترسی مناسب، اجرای طرح‌های عمرانی، انواع دسترسی به خدمات آموزشی، بهداشتی، مالی - بانکی، اداری، فرهنگی، شاخص زیرساخت‌های کالبدی و زیرساخت‌های ویژه گردشگری و عوامل نهادی شامل شاخص توجه دولت به برنامه‌ریزی برای گردشگری، ایجاد فضای انگیزه برای سرمایه‌گذاری دولتی، تبلیغات و اطلاع‌رسانی توجه ویژه شود. از مجموع شاخص‌ها تعداد ۳۶ شاخص، اگر به آن‌ها توجه و رسیدگی شود، بیشترین اثرگذاری را بر توسعه این صنعت در روستای موئیل خواهند داشت. از سویی برنامه‌ریزی مسئولان دولتی در سطح شهرستان نیاز به رویکرد جامع‌نگر و همچنین هماهنگ کردن بخش‌های مختلف مرتبط دارد. به‌طور کلی با به‌کارگیری روش تحلیل عاملی، عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری روستای موئیل به‌ترتیب به‌ترتیب اهمیت عبارتند از:

۱- توجه دولت به برنامه‌ریزی گردشگری در این روستا و اینکه گردشگری در این روستا از حالت اتفافی و بدون برنامه خارج شود. همچنین سرمایه‌گذاری‌های دولتی درباره ایجاد امکانات زیربنایی و زیرساخت‌های ویژه گردشگری و مهم‌تر از همه تبلیغات و اطلاع‌رسانی در درجه اول اهمیت قرار دارند؛

۲- راه‌های دسترسی مناسب برای جذب گردشگران، امکانات اقامتی و تفریحی، توجه به جنبه‌های ورزشی و کوهنوردی منطقه نیاز به برنامه‌ریزی و توجه دارد؛

۳- تعدد مراکز تصمیم‌گیری در این روستا یکی از مهم‌ترین موانع توسعه گردشگری در آن است. از سویی آموزش مردم بومی و افزایش آگاهی مردم از آثار مثبت گردشگری، ایجاد بازارهای روزانه و هفتگی برای فروش محصولات بومی، توجه به جنبه بهداشتی آب‌های گرم معدنی و استفاده از همه ظرفیت‌های وجود آب‌های گرم معدنی در روستا و اطراف آن نیاز به مشارکت و برنامه‌ریزی یکپارچه و همگانی با هماهنگی همه دستگاه‌های مرتبط با گردشگری در سطح استان و شهرستان دارد.

ارائه پیشنهادها

از آنجاکه شش دسته عوامل طبیعی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، کالبدی و نهادی در موفقیت توسعه گردشگری در این روستا نقش مهمی داشته‌اند، در پژوهش حاضر، برای برطرف کردن مشکلاتی که به آن‌ها اشاره شد و با هدف بهره‌گیری بیشتر از توانایی‌ها و امکانات بالقوه موجود در این روستا به تفکیک هر دسته از عوامل مؤثر مطرح‌شده، پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می‌شوند:

در بخش عوامل طبیعی:

۱- استفاده از همه ظرفیت وجود آب‌های گرم معدنی موجود در روستا و اطراف آن و ایجاد تسهیلات لازم برای بهره‌برداری از آن‌ها؛

۲- برنامه‌ریزی برای معرفی و بهره‌برداری از وجود گیاهان دارویی منطقه با حفظ آن‌ها برای رسیدن به توسعه زیست‌محیطی پایدار؛

۲- جلوگیری از تخریب محیط زیست و تنظیم برنامه‌های توسعه گردشگری متناسب با شرایط زیست‌محیطی منطقه؛

۳- توسعه ورزش‌های کوهستانی مانند اسکی روی برف، یخ‌نوردی، صخره‌نوردی، پاراگلایدر و غیره.

در بخش عوامل اقتصادی:

۱- توسعه و تجهیز هرچه بیشتر استخرها و مکان‌های بهداشتی وابسته به آب‌های گرم معدنی این روستا و منطقه آن با وسایل و امکانات پیشرفته برای جذب هرچه بیشتر گردشگران؛

۲- تجهیز جاذبه‌های گردشگری با سطوحی استاندارد از خدمات بهداشتی، درمانی، حمل‌ونقل، پشتیبانی، اطلاع‌رسانی و ...؛

۳- ارائه تسهیلات مالی و تخصصی برای تجهیز و سامان‌دهی اقامتگاه‌های موجود؛

۴- ایجاد کمپینگ‌ها و اقامتگاه‌های سبک با همه تجهیزات مربوطه، اطراف آب‌های گرم معدنی؛

۵- ارائه تسهیلات و تخصیص اعتبارات برای اجرای پروژه‌های پیشنهادی.

در بخش عوامل اجتماعی:

- ۱- اجرای دوره‌های آموزشی برای منابع انسانی شاغل در بخش‌های مختلف گردشگری؛
- ۲- استفاده از خرده‌فرهنگ‌های بومی در توسعه گردشگری این روستا؛
- ۳- برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای روستاییان و آموزش‌های مرتبط برای تعامل با گردشگران؛
- ۴- ایجاد زمینه مشارکت ساکنان روستا برای توسعه روستا؛
- ۵- علاوه بر سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری ناحیه بررسی شده و انجام اقدامات اولیه مانند ایجاد و ارتقای زیرساخت‌ها، تأسیسات و تسهیلات اقامتی، بهداشتی، رفاهی؛ آموزش ساکنان محلی و گردشگران وارد شده به منطقه در راستای بهره‌گیری بهینه از جاذبه‌های متنوع گردشگری منطقه و رعایت شاخص‌های توسعه پایدار روستایی ضروری هستند.

در بخش عوامل فرهنگی:

- ۱- احیا و تولید صنایع دستی بومی برای عرضه به گردشگران؛
- ۲- ایجاد بازارهای روزانه و هفتگی برای سایر تولیدهای روستایی شامل صنایع دستی، گیاهان دارویی، فرآورده‌های دامی و ... در فصول ورود گردشگران برای کسب درآمد و ایجاد اشتغال برای افراد بومی؛
- ۳- استفاده از ظرفیت وجود عشایر شاهسون در منطقه و گسترش گردشگری عشایری با برنامه‌ریزی دقیق، یکپارچه و با هماهنگی سازمان‌های مسئول برای حفظ و بهره‌برداری مطلوب و پایدار از این استعدادها بالقوه.

در بخش عوامل کالبدی:

- ۱- توجه به دسترسی مطلوب گردشگران به جاذبه‌های گردشگری روستا با گسترش راه‌های آسفالتی و استاندارد با هماهنگی ارگان‌ها و سازمان‌های مربوط به حمل‌ونقل جاده‌ای؛
- ۲- آماده کردن زمین‌های مستعد برای ایجاد خدمات گردشگری با بخش‌های عمومی و دولتی و واگذاری آن‌ها به بخش خصوصی برای ایجاد و توسعه امکانات؛
- ۳- تجهیز و تقویت زیرساخت‌های حمل‌ونقل اعم از نوسازی ناوگان حمل‌ونقل جاده‌ای، توسعه راه‌های آسفالتی و مطلوب؛
- ۴- گسترش زیرساخت‌ها و خدمات با توجه به موقعیت مکان‌های رقیب در منطقه.

در بخش عوامل نهادی:

- ۱- معرفی جاذبه‌های گردشگری این روستا با چاپ، انتشار، تهیه بروشور، تهیه فیلم‌های مستند و ...؛
- ۲- معرفی مزیت‌های نسبی مشگین‌شهر در زمینه سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری و تسهیل شرایط سرمایه‌گذاری در این روستا؛
- ۳- ایجاد هماهنگی میان سازمان‌های دولتی مرتبط با بخش گردشگری در سطح شهرستان و استان برای رفع مقررات دست‌وپاگیر برای تسهیل سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و افراد حقیقی.

منابع

- ۱- انجمن صنفی راهنمایان گردشگری اردبیل (۱۳۸۳) روستاهای هدف گردشگری استان اردبیل، وب سایت (Ardabil Tour Guides Association).
- ۲- پاپ زن، عبدالحمید؛ قبادی، پرستو؛ زرافشانی، کیومرث و شهیر، گراوندی (۱۳۸۹) مشکلات و محدودیت‌های گردشگری روستایی با استفاده از نظریه بنیانی (مورد: روستای حریر، استان کرمانشاه)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال اول، شماره ۳، صص ۵۲-۲۵.
- ۳- تقدیسی، احمد؛ وارثی، حمیدرضا؛ احمدیان، مهدی و عسگری حمید (۱۳۹۳) شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در مناطق روستایی، (مطالعه موردی: مناطق روستایی شهرستان جیرفت)، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال چهارم، شماره ۱، صص ۱۴-۱.
- ۴- جوان، جعفر و سقایی، مهدی (۱۳۸۳) نقش توریسم روستایی در توسعه منطقه‌ای با تأکید بر مدیریت روستایی، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۲، صص ۱۲۴-۱۰۹.
- ۵- حیدری ساریان، وکیل (۱۳۹۰) تحلیل موانع مؤثر بر توسعه گردشگری دهستان سردابه، شهرستان اردبیل، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، دوره ۱، شماره ۱، صص ۸۱-۶۸.
- ۶- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا و قادری اسماعیل (۱۳۸۱) نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی، مجله مدرس، دوره ۶، شماره ۲، صص ۶۵-۳۳.
- ۷- سید علی پور، بهرام؛ قدیری معصوم، مجتبی و قهرمانی، نسرین (۱۳۸۹) اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظرسنجی از روستاییان، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۵، صص ۲۷-۱.
- ۸- شاریلی، ریچارد جولیا (۱۳۸۰) گردشگری روستایی، ترجمه رحمت الله منشی زاده و فاطمه نصیری، انتشارات منشی.
- ۹- شریف زاده، ابوالقاسم و مرادی‌نژاد، همایون (۱۳۸۱) توسعه پایدار و توریسم روستایی، ماهنامه جهاد؛ شماره ۲۵، صص ۲۵-۱۰.
- ۱۰- شمس‌الدینی، علی (۱۳۸۹) گردشگری روستایی راهکاری سازنده برای توسعه روستایی (نمونه موردی: روستای فهلیان)، فصلنامه مسکن و محیط روستا، سال ۲۹، شماره ۱۳۱، تهران، صص ۱۰۷-۹۵.
- ۱۱- کرمی دهکردی، مهدی؛ میرک‌زاده، علی اصغر و غیاثوند غیاثی، فرشته (۱۳۹۱) تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری روستایی از دیدگاه روستاییان استان چهارمحال و بختیاری، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۳، شماره ۱، صص ۱۱۲-۹۹.
- ۱۲- مهدوی حاجیلویی، مسعود؛ قدیری معصوم، مجتبی و قهرمانی، نسرین (۱۳۸۷) اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظرسنجی از روستاییان دره کن و سولقان، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۲، صص ۶۰-۳۹.

۱۳- مهندسین مشاور پاسارگاد (۱۳۸۶) طرح هادی روستای موئیل از توابع شهرستان مشکین شهر، شماره ۱۲، صص ۱-۵۶.

۱۴- هارونی سلیمانی، خدیجه (۱۳۸۹) نگرش ساکنان مناطق گردشگری روستایی نسبت به پیامدهای گردشگری روستایی، مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، شماره ۲، صص ۱۰۰-۱۲۵.

- 15- Archer, B. (2005) Economics impact: misleading multiplier. *Annals of Tourism Research* 11, 2(6): 517-518.
- 16- Baloglu, S. and Bringberg, D. (2013) Affective images of tourism destinations. *Journal of Travel Research* 35(4): 11-15.
- 17- Belij, .; Veljkovi, . and Pavlovi, S. (2016) Role of local community in tourism development: Case study village Zabrega. *Glasnik Srpskog Geografskog Drustva* 9(4): 1° 14.
- 18- Briedenhann, J. and Wichens, E. (2004) Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas vibrant hope or impossible dream? *Tourism Management*.
- 19- Busby, G (2000), the transition from tourism on farms to farm tourism. *Tourism management*, 2(21), 635-642
- 20- Bush, G., Hanley, N. and Colombo, S. (2012) Measuring the demand for nature-based tourism in Africa: a choice experiment using the cut-off approach. *Stirling Economics Discussion Paper*, 1(8): 1-20.
- 21- Chaudhry, P. and Gupta, R. K. (2015) urban greenery and its sustainable extension strategies in hot arid region of India. *International Journal of Sustainable Society* 2(2): 146-155.
- 22- Cipollari, C. (2010) Rural Cipollari in Botiza: interactions from tourist encounter. *interaction conference*, Shifeld, United Kingdom 1(3): 65-74.
- 23- Collins, A., Munday, M. and Roberts, A. (2016) Tourism and consumption at major evenets and environmental consequences: an analysis of the UK Stage of 2007 tour de France, *Journal of Travel Reserch* 5(2): 577-590.
- 24- Cropper, J. (2009) On the choice of functional form for hedonic price functions. *Review of Economics and Statistics* 9(70): 668-670.
- 25- Daniel, J. (2013) *Economics impacts of tourism*, the Flasher Press, London, Washington, D.C, 6(15): 421-431.
- 26- Dashper, K. (2016) *Rural tourism: An international perspective*, Cambridge Scholars Publishing.
- 27- Dearden, P. (2002) Carrying capacity and environmental aspects of ecotourism. In *Proceedings of an international seminar held community development* (Eds. Bornemeier, J., Victor, M. and Durst, P. B.) 44-60. Oxford Uniuersity Press, New York.
- 28- Dwivedi, A. K. (2016) Agri-tourism entrepreneurship: A tool to rural development, *Journal of Tourism Management* 5(11): 1-15.
- 29- Epler, M. and Jones, H. (2013) *Community-based tourism enterprise in Latin America*. Burlington. EplerWood International. [on line] [Accessed 1 December 2011]. Available
- 30- Fleischer, A. and Tchetchik, A. (2014) Is agriculture an important component of rural tourism? *Annals of Tourism Research* 27(4): 1007-1024.
- 31- Garau, C. (2015) Perspectives on cultural and sustainable rural tourism in a smart region: The case study of marmilla in Sardinia (Italy). *Journal of Sustainability* 7(5): 12- 25.

- 32- Goodwin, H. (2012) Measuring and reporting the impact of tourism on poverty. In *Developments in Tourism Research* (Eds. Tribe, J. and Airey, D.) 123-142. Oxford University Press, New York.
- 33- Jenkiens, C. (2000) Tourism in developing countries: A critique. *International Journal of Tourism Management* 6(1): 36-43.
- 34- Harrison, D. and Chipani, E. (2011) Tourism and less developed Countries. *Tourism and Less Developed world*, CABI 1(5): 15-35.
- 35- Holland, J., Burian, M. and Dix, L. (2003) Tourism in poor rural areas, diversifying the product and expanding the benefits in Rural. *Journal of Tourism Management* 12(5): 152-169.
- 36- Kneafsey, M (2001) Rural cultural economy. *Annals of Tourism Research* 2(8): 52-63.
- 37- McGregor, S. and Thompson, M. (2011) Tourism in a small town: impacts on community solidarity. *International Journal of Sustainable Society* 3(2): 174-189.
- 38- Nielsen, H. and Spenceley, A. (2015) The success of tourism in Rwanda ° Gorillas and more. *Journal of Tourism Management* 5(12): 125-165.
- 39- Pearce, D. G. (2010) Tourism and peripherality: perspectives from Asia and the south pacific. *Tourism and Hospitality Research* 3(4): 295-309.
- 40- Sharply, R. (2002) Rural tourism and the challenge of tourism diversification: the case of Cyprus. *Tourism Management* 5(6): 220-253
- 41- Tolon-Becerra, A., Lastra-Bravo, X. and Galdeano-Gomez, E. (2016) Endogenous model for sustainable development in Spanish rural areas. *International Journal of Sustainable Society* 2(2): 156-176.
- 42- Walford, N. (2001) Patterns of development in tourism accommodation enterprise on farms in England and Wales. *Applied Geography* 9(21): 331-340.
- 43- Wickens, E. (2008) Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas ° Vibrant hope or impossible dream? *Tourism Management* 2(5): 71-79.